

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Биргеу М.,

*ректор Академії поліції Республіки Молдова,
кандидат юридичних наук, професор*

Флоря В.,

*начальник кафедри кримінального права
Академії поліції Республіки Молдова,
кандидат юридичних наук*

ПОНЯТТЯ, МЕТА І ВИДИ ПОКАРАНЬ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

У Кримінальному кодексі Республіки Молдова (КК РМ) поняття і мету кримінального покарання викладено по новому. Зазначене формулювання відображає нові принципові підходи до розуміння соціальної природи покарання за вчинений злочин. Важливість дослідження у сфері порівняльно-правового аналізу системи та принципів кримінальних покарань пов'язано з остаточним визначенням значення “кари” як мети покарання, і її співвідношення з принципом забезпечення людської гідності. Стаття присвячена оцінці змісту поняття покарання у частині загального та спеціального попередження вчинення нових злочинів. Порівняльно-правовий аналіз положень нового кодексу, Республіки Молдова з кримінальним законодавством України та Російської Федерації сприятиме оцінці його ефективності. Зазначена проблема досліджується вперше.

Поняття і мета кримінального покарання визначаються в ст.61 КК РМ 2002 р. Ось її зміст: “(1) Кримінальне покарання є мірою державного примусу і засобом виправлення та перевиховання судовими інстанціями іменем закону до осіб, що скоїли злочин, з визначеним позбавленням і обмеженням їх прав.

(2) Покарання має на меті відтворення соціальної справедливості, виправлення засудженого, а також попередження скоєння нових злочинів як особами, яких засуджують, так і іншими. Відбування покарання не повинне задавати засудженому фізичних страждань і принижувати його людську гідність”.

Більш стисло і ємко зазначається поняття і мета покарання в ст.43 КК Росії 1996 р., згідно з якою „(1) Покаранням є міра державного примусу, яка призначається за вироком суду. Покарання застосовується до особи, яка визнана винною у скоєнні злочину і заключається в передбачених даним Кодексом позбавленні або обмеженні прав і свобод цієї особи.

(2) Покарання застосовується з метою встановлення соціальної справедливості, а також з метою виправлення засудженого і попередження скоєння нових злочинів”. Аналогічне визначення поняття і мети кримінального покарання міститься в статті 50 КК України 2001 р., але з деякою різницею зі ст.61 КК РМ і ст.43 КК Росії. Частина 2 ст.50 КК України передбачає, що, (2) Покарання має на меті не тільки кару, але і виправлення засуджених, а також попередження скоєння нових злочинів як засудженими, так і іншими особами”.

Нові кримінальні кодекси Росії і Молдови виключили „кару” із переліку цілей кримінального покарання можливо для того, щоб не нагадувати зайвий раз про злочини скоєні каральними,

репресивними органами СРСР за період сталінських репресій. Законодавець України все ж таки зберіг цей термін і, на наш погляд, досить обґрунтовано і справедливо.

Вважаємо не вдалим формування частини 2 ст.61 КК РМ в тій частині, що „Відбування покарання не повинне спричиняти засудженому фізичних страждань і принижувати його людську гідність”. В ст.43 КК Росії дана декларація відсутня, а в ст.50 КК України вона сформульована точніше ніж в ст.61 Молдови, а саме: „(3) Покарання не має на меті спричинення фізичних страждань або приниження людської гідності”.

Одна справа, коли покарання дійсно не має на меті спричинення фізичних страждань, і зовсім інша, коли відбування покарання об’єктивно спричиняє (і повинне спричиняти) засудженому певні фізичні і моральні страждання.

Хоча законодавці Росії і Молдови при визначенні мети покарання уникають слова „Кара”, в теорії кримінального права відмічається, що „Кара – це страждання, які переносять засуджений внаслідок застосування до нього покарання передбаченого кримінальним законом”. Позбавлення, що встановлені в покаранні, повинні спричиняти засудженому певні страждання (фізичні, матеріальні, моральні), тобто володіти каральними якостями, в протилежному випадку неможливо досягти мети покарання, так як злочинцю буде вигідніше скоювати злочини і нести покарання. Кара як страждання входить в покарання в якості його змістовного елементу, але вона не збиткова і не є метою покарання, а служить лише засобом його досягнення [5, 243].

В науці кримінального права розрізняють поняття „соціальна справедливість як мета покарання” і „принцип соціальної справедливості”. Соціальна справедливість як правова категорія повинна виражати інтереси: по-перше, потерпілого і членів його сім’ї; по-друге, держави; по-третє, суспільства; по-четверте, засудженого. Правосуддя не повинне проявляти гуманізм до злочинця всупереч інтересам потерпілого [4, 98-100].

Закон визначає виправлення засуджених як формування в них ввічливого відношення до людини, суспільства, праці, норм, правил та традицій людського співіснування і стимулювання їхньої правової поведінки. Другою метою покарання є попередження скоєння нових злочинів, включаючи спеціальне і загальне попередження.

Спеціальне (часткове) попередження направлене на попередження скоєння нових злочинів засудженими як в процесі відбування покарання, так і після його відбування. Для осіб, засуджених до позбавлення волі – це їх ізоляція, охорона, контроль за особами звільненими від відбування покарання і т.ін.

Загальне попередження досягається шляхом загрози застосування покарання за скоєння злочинів, а також реальним виконанням кримінальних покарань. Загальне попередження, яке вміщує елементи кари, страху, морального переконання і справедливості, відіграє важливе значення в боротьбі зі злочинністю.

Види покарання для фізичних осіб

Стаття 62 КК РМ передбачає, що (1) До фізичних осіб, які скоїли злочини, можуть застосовуватися наступні види покарання:

- а) штраф;
- б) позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю;
- в) позбавлення військового або спеціального звання, класного чину і державних нагород;
- г) безплатна праця на користь суспільства;
- г) арешт;
- д) направлення в дисциплінарний батальйон (для військовослужбовців строкової служби);
- е) позбавлення волі на певний термін;
- є) довічне ув’язнення.

В статті 44 КК Росії 1996 р. передбачається 13 видів кримінальних покарань, замість восьми, що в КК РМ. Але всі кримінальні покарання, передбачені ст.62 КК РМ, передбачені і ст.44 КК Росії. Більша частина з них передбачалась і кримінальними кодексами 1960-1961 рр.

Новими покараннями, які являють собою найбільш науковий і практичний інтерес, є арешт і безоплатна праця на користь суспільства (в КК Росії – обов'язкові роботи). Стаття 68 КК РМ із заголовком „Арешт” передбачає, що:

- (1) Арешт – позбавлення особи волі на термін від 3 до 6 місяців.
- (2) При застосуванні арешту замість безоплатної праці на користь суспільства термін арешту може складати і менше як 3 місяці.
- (3) Арешт не може бути застосовано до осіб, які не досягли 16 років, до вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 8 років.
- (4) Військовослужбовці відбувають покарання у вигляді арешту на гауптвахті військової комендатури.

Введення арешту як кримінального покарання в нові кримінальні кодекси передбачалося ще в 1993 році на міжнародній науково-практичній конференції з питань реформ кримінального і пенітенціарного законодавства, яка відбулася в Алма-Ати (Казахстан). Вже тоді учасники конференції порівнювали переповнені пенітенціарні установи країн СНД з паровим котлом, в якому тиск пари досягнув вищої межі, який готовий вибухнути в будь-який момент. В пенітенціарних установах – це соціальна напруга, яка готова перерости в будь-який момент у соціальний вибух, в масові безпорядки з великими матеріальними збитками і людськими жертвами, що неодноразово мало місце в минулому.

Передбачалося, що введення короткострокового арешту із суворими умовами утримання за нетяжкі злочини відіб'є бажання у засуджених повторно попадати в місця позбавлення волі і скоротить рецидив. Саме це брав за основу законодавець Російської Федерації, а слідом за ним і України та Молдови, ввівши в нові кримінальні кодекси цей вид покарання.

Відтак, одночасно із введенням в дію КК РФ 1996 р. стало зрозуміло, що із-за переповнення тюрем і виправних колоній, навіть в такій багатій країні як Росія, ніде буде утримувати осіб, засуджених до короткострокового арешту. Тому стаття 4 Закону РФ від 13 червня 1996 року передбачила, що „Положення дійсного Кодексу про покарання у вигляді обов'язкових робіт і арешту вводяться в дію федеральним законом після вступу в силу Кримінально-виконавчого Кодексу РФ по мірі створення необхідних умов для виконання цих видів покарань, але не пізніше 2001 року”. Для виконання арешту передбачалося побудувати арештні будинки, як це було в Росії до 1917 р. Пропонувалося також пристосувати під арештні будинки приміщення військових казарм, які звільнились у зв'язку із скороченням армії.

Відтак, пройшло вже 7 років, але ні арешт, ні обов'язкові роботи в Росії не застосовуються, і введення в дію цих покарань віднесено на термін не пізніше 2004 року. Таким чином Кримінальний кодекс РФ в цій частині може застосовуватися через 8 років після прийняття. В умовах економічної кризи в нашій республіці і відсутності арештних будинків важко сказати скільки років потрібно для введення в дію арешту як виду кримінального покарання і його виконання.

За законодавством Республіки Молдова арешт повинен відбуватися в умовах суворої ізоляції за правилами відбування позбавлення волі на загальному режимі в тюрмі. Засудженим не надавалось побачення, за виключенням побачень з адвокатами, їм не дозволялося отримання посилок, передач і бандеролей. Пересування без конвою їм не дозволяється. Неповнолітнім засудженим надаються короткострокові побачення один раз на місяць до 3-х годин з батьками або особами, які їх замінюють (ст.54 Кримінально-виконавчого Кодексу РМ).

Думаємо, що застосування і виконання в майбутньому арешту оправдає прогнози вчених і практичних працівників, що це буде сприяти зменшенню рецидиву серед засуджених у молодому віці за нетяжкі злочини.

Література

1. Кримінальний Кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року.
2. Кримінальний Кодекс Росії 1996 р.
3. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 р.
4. Коментар до Кримінального кодексу Російської Федерації / Під ред. професорів С.І.Уледько і М.Б.Смоленського. – Ростов-на-Дону: Март. 2002.
5. Российская криминологическая энциклопедия, М., 2000.
6. Флоря В., Плотнік В. Тюремна реформа в посттоталітарних країнах // Закон и жизнь. 1998. – №12.

Кириць Ф.О.,

доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Одним із завдань вітчизняної кримінально-правової науки є вивчення кримінального законодавства зарубіжних держав. І обумовлено це не одним лише пізнавальним інтересом. Наукове осмислення зарубіжного кримінального законодавства дає можливість краще зрозуміти власне кримінальне законодавство, бо очевидно, що достоїнства і недоліки останнього найбільш рельєфно проявляються саме при порівнянні його з іноземним законодавством. Вивчення зарубіжного права, пише Марк Ансель, „відкриває перед юристом нові горизонти, дозволяє йому краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо виразно виявляються у порівнянні з іншими системами. Порівняння здатне озброїти юриста ідеями і аргументами, які неможливо одержати навіть при дуже хорошому знанні тільки власного права” [1, 38]. Знання зарубіжного кримінального законодавства дозволяє використати позитивний досвід інших держав і одночасно уникнути помилок при вирішенні відповідних питань у національному кримінальному праві. Вивчення іноземного кримінального законодавства має важливе значення і для зближення з ним внутрішнього кримінального законодавства, оскільки сучасні процеси інтеграції з необхідністю передбачають і певну уніфікацію права різних держав.

Зважаючи на наведене, у цій роботі розглядається недосліджене у вітчизняній науці кримінального права питання про громадські роботи як вид покарання за кримінальним законодавством зарубіжних держав.

Передбачене кримінальним законодавством багатьох зарубіжних держав покарання, що полягає у виконанні засудженим примусових безоплатних робіт на користь суспільства, називається по-різному¹. У КК, наприклад, Республіки Білорусь і Нідерландів воно іменується

¹ Кримінальне законодавство деяких держав (наприклад, КК Данії, КК Швеції, КК ФРН) розглядає громадські роботи не як вид покарання, а як елемент пробації.